

65 jaar Stichting Friesland 1940-1945

*Een verleden
met toekomst*

Bauke Boersma

65 jaar Stichting Friesland 1940-1945

Een verleden met toekomst

Leeuwarden, 5 mei 2011

Dit boek is geschreven in opdracht
van de Stichting Friesland 1940-1945

Tekst:
Bauke Boersma

Foto's en afbeeldingen:
Verzetsmuseum Friesland
Stichting Friesland 1940-1945
Merlijn Torensma

Vormgeving:
Richard Bos

Druk:
Dekker Drukwerken

Inhoud

Voorwoord	6
Toen en nu	8
Verzet in Friesland	15
Hun offer eischt uw offer	21
Bijkomen op Ameland	26
Opgroeien zonder vader	31
<i>Interview met Akky en Tjibbe van der Veer</i>	
Ziekenzorg	36
Tegen onrecht en slavernij	39
Herdenkingen	42
Verbondenheid en bemoediging	45
Samen met de Vereniging	47
Gij bleef uw woord getrouw	50
Van boek tot kamerkoor	53
Verzetsmuseum Friesland	55
Erkenning geeft lucht	57
<i>Interview met Aukje van der Vlis-Veldstra</i>	
Het 65-jarig jubileum	61
Uit de schaduw	65

Voorwoord

Hoe het op termijn komt, is nog niet duidelijk maar voorlopig is het bereiken van de 65-jarige leeftijd nog steeds een mijlpaal in onze samenleving. Het is een scherpe overgang tussen het werkzame leven en de tijd van het Zwitserleven gevoel.

Vorig jaar 'ging de oorlog met pensioen' en dit jaar bereikt onze, op 6 mei 1946 opgerichte, Stichting de pensioengerechtigde leeftijd.

De Stichting was goed beschouwd haar tijd flink vooruit toen ze werd opgericht. Pas in 1957

De pelikaan, hét symbool van de Stichting Friesland 1940-1945.

werd landelijk de AOW ingevoerd. De Stichting deed toen al elf jaar *de belofte gestand* die de verzetsmensen aan elkaar hadden gedaan: zorgen dat de nagelaten betrekkingen van de in het verzet omgekomen mannen en vrouwen financieel en immaterieel geen problemen hadden.

Net zoals dat voor mensen geldt, is '65 worden' ook voor de Stichting Friesland 1940-1945 een bijzonder moment. Een moment dat meer dan ooit aanleiding geeft om bij stil te staan. Er is veel om op terug te kijken, veelal met dankbaarheid maar ook beseffen we dat de groep van direct betrokkenen onomkeerbaar kleiner wordt. In dit jubileumboek kijken we terug op het werkzame leven van de Stichting en dus is dit *voorwoord* eigenlijk een *nawoord*. Het einde van onze primaire taak – de zorg voor de nagelaten betrekkingen – komt nu snel in zicht.

Maar het werk van de Stichting is 'een verleden met toekomst' en dus klopt het dat hierboven *voorwoord* staat.

De Stichting gaat een nieuwe fase in waarin de voorlichting over en de herinnering aan verzet en vervolging in de Tweede Wereldoorlog centraal staan.

We willen met de middelen die ons ter beschikking staan op velerlei terrein actief bijdragen aan projecten die de jongere generatie betrokken houdt bij de tijd dat er een duistere macht in

Europa de baas was en de hele wereld in brand stond.

Het is nog niet zo ver, de primaire taak vereist voorlopig nog alle aandacht van het bestuur. We hebben dus de tijd om zorgvuldig na te denken hoe die toekomst precies gestalte zal krijgen. Voor het bestuur is het helder dat de Stichting doorgaat maar wel vanuit een ander vertrekpunt. In 1946 was de primaire taak gericht op nazorg, nazorg voor de nagelaten betrekkingen van hen die waren *'fallen yn 'e striid tsjin ûnrjocht en slavernij'*.

Nu krijgt de Stichting een taak van voorzorg. We willen er voor zorgen dat de herinnering blijft en de monsters haat en intolerantie op tijd herkend en bestreden worden: *'dat wy yn frede foar rjocht en frijdom weitsje'*.

Gerk Koopmans
Voorzitter Stichting Friesland 1940-1945

Toen en nu

April 1945. Een nacht op het Friese platteland. Op een boerderij ligt een zwaar gewonde verzetsstrijder in een kamer. De dokter heeft de man zo goed mogelijk geholpen, maar kan nu niet veel meer voor hem doen.

De man is niet alleen. Hij wordt omringd door kameraden uit het verzet. De gewonde vertelt wat er die avond is misgegaan. Hij is geraakt door een vuursalvo van de Duitsers, die onverwacht waren opgedoken. Nu ligt hij hier en maakt hij zich zorgen. Hij heeft een vrouw en vier jonge kinderen. Hoe zal het hen vergaan als hij aan zijn wonden bezwijkt of blijvend invalide wordt? Zijn kameraden stellen hem gerust: wat er ook gebeurt, zij zullen voor zijn vrouw en kinderen zorgen. Dan wordt het ochtend en overlijdt de man.

Zo is de geschiedenis van de Stichting Friesland 1940-1945 begonnen. Aan het bed van gewonde of stervende mannen en vrouwen die deel uitmaakten van het Friese verzet. Aan die mannen en vrouwen is toen een belofte gedaan, en die belofte is na de bevrijding gestand gedaan.

De oprichting

De Stichting Friesland 1940-1945 is een dochterorganisatie van de Vereniging Friesland 1940-1945. Die Vereniging werd drie dagen na de bevrijding van Friesland opgericht. Iedereen die op enigerlei wijze betrokken was geweest bij het verzet tegen de Duitse bezetter, kon lid van de Vereniging worden. Op het hoogtepunt in 1946 telde de Vereniging meer dan 3300 leden.

De Vereniging Friesland 1940-1945 is opgericht om de belangen te behartigen van de nabestaanden van omgekomen verzetslieden en van verzetsstrijders die invalide waren geraakt. Voor de praktische uitvoering van de hulpverlening kwamen twee Stichtingen tot stand. De Stichting Sneek 1940-1945 werd opgericht op 30 augustus 1945. Haar werkgebied ligt in het zuidwesten en westen van Friesland. Op 6 mei 1946 volgde de Stichting Friesland 1940-1945, die de rest van de provincie voor haar rekening neemt.

De Stichting Friesland 1940-1945 was lange tijd opgedeeld in vier districten (Dokkum, Drachten,

Leeuwarden en Stiens). Elk district leverde een vertegenwoordiger aan de Stichtingsraad, het algemeen bestuur van de Stichting. De districten bestaan inmiddels niet meer. De Stichting kent nu een stichtingsbestuur, een commissie van toezicht en twee groepen vrijwilligers, een groep voor de regio Noord en een groep voor de regio Zuid-Oost.

Het bureau van de Stichting Friesland was aanvankelijk in Drachten gevestigd. Hier woonde Nel Bolleman, de eerste administrateur van de Stichting. Zij werd later tot directrice benoemd en bleef jarenlang voor de Stichting actief. De eerste voorzitter van de Stichting was Siebe Schootstra, oud-lid van de Friese afdeling van het Nationaal Comité, de instantie die tijdens de bezetting de verzetsactiviteiten coördineerde.

Het kantoor van de Stichting verhuisde in juli 1947 naar Leeuwarden, waar achtereenvolgens huisvesting werd gevonden aan het Raadhuisplein, de Schrans en de Westersingel. Sinds 1995 opereert de Stichting vanuit een pand aan de Turfmarkt.

De zorg

De Stichting Friesland 1940-1945 heeft vanaf de oprichting hulp gegeven aan vier groepen verzorgden: weduwen (en minderjarige kinderen) van gesneuvelde verzetsstrijders, alleen-

Siebe Schootstra was de eerste voorzitter van de Stichting Friesland 1940-1945. Hij bleef jaren actief voor de Stichting en nam pas in 1976 afscheid.

staande minderjarige wezen van verzetsslachtoffers, invalide verzetsmensen en ouders van omgekomen verzetsdeelnemers/kostwinnaars.

De zorg was zowel materieel als immaterieel van aard. De materiële hulp bestond uit het verstrekken van een aanvullende uitkering bovenop het buitengewoon pensioen van het rijk. Dankzij die toelage konden de verzorgden

Een onbekende groep van de Nederlandse Binnenlandse strijdkrachten poseert voor de fotograaf. De foto is tussen 15 en 20 april 1945 in Friesland gemaakt.

terugkeren op het welvaartspeil dat zij hadden genoten voordat de ondergrondse strijd zijn tol had geëist.

Handhaving van het vroegere levenspeil was een van de uitgangspunten van de Wet Buitengewoon Pensioen 1940-1945 (WBP). Deze wet

trad in 1947 in werking en regelt de materiële zorg voor de nabestaanden van overleden verzetsdeelnemers en invalide geworden verzetsmensen.

De Stichting Friesland was een groot pleitbezorger van de zogeheten 100%-norm.

In tegenstelling tot de landelijke Stichting 1940-1945 had de Stichting Friesland al meteen na de bevrijding gezegd, dat de ondersteuning van de nagelaten betrekkingen gericht moest zijn 'op een redelijk herstel van het oorspronkelijk welvaartspeil'.

Waar de landelijke Stichting betwijfelde of die belofte kon worden waargemaakt, sprak voorzitter Schootstra van de Stichting Friesland duidelijke taal: 'Het Friese standpunt is: het moet en daarom kan het.' Na veel discussie en moeizaam overleg, werd het beginsel van de welvaartshandhaving in 1947 wettelijk vastgelegd.

De materiële hulp aan de verzorgden bestond niet alleen uit het aanvullen van het buitenge-

woon pensioen. De Stichting Friesland vergoede in sommige gevallen ook ziekte- en reiskosten, bekostigde de studie van kinderen en bood gratis vakanties aan.

De Stichting Friesland is al een flink aantal jaren niet meer verantwoordelijk voor het verstrekken van toelages bovenop het buitengewoon pensioen. Het rijk heeft alle betalingen aan mensen met een buitengewoon pensioen overgenomen. De Stichting geeft nog wel incidentele financiële hulp aan haar verzorgden. Daarnaast steunt de Stichting projecten en initiatieven, zoals boekuitgaven, exposities en concerten, mits de inhoud of uitvoering binnen de doelstellingen van de Stichting past.

De Stengun is één van 's werelds meest bekende pistoolmitrailleurs. Het wapen werd tijdens de Tweede Wereldoorlog door het verzet veelvuldig gebruikt.

Nel Bolleman

Nel Bolleman was van 1945 tot en met 1976 een centrale figuur binnen de Stichting Friesland. Als directrice van het Stichtingsbureau betekende ze veel voor de weduwen en de kinderen van de omgekomen verzetsmensen. Ook voor de overige buitengewoon gepensioneerden van de Stichting stond ze altijd klaar. 'Bolleman laat niet alleen haar verstand spreken, maar bovenal haar hart', schreef de Stichting in 1971 ter gelegenheid van haar 25-jarig jubileum als directrice. Door de verzorgden werd Bolleman liefkozend 'memke Nel' genoemd.

Nel Bolleman, die tijdens de bezetting betrokken is geweest bij diverse illegale activiteiten, overleed op 20 september 1996 op 84-jarige leeftijd. Ze zal, schreef de Stichting, 'in dankbare herinnering blijven voortleven'.

Noden en behoeften

De immateriële zorg berustte in eerste instantie bij de gemeentelijke gedelegeerden van de Stichting. Die gedelegeerden gingen regelmatig bij de verzorgden op bezoek en bleven zo goed op de hoogte van 'de noden en behoeften dezer gezinnen'.

Als daar aanleiding toe was, nam de gedelegeerde persoonlijk maatregelen of zocht contact met

instanties die een probleem konden oplossen. Instanties werden bijvoorbeeld ingeschakeld bij het zoeken van huishoudelijke hulp, een betere woning of opvang voor de kinderen. Ingewikkelde problemen werden eerst besproken in de districts- of Stichtingsraad.

De Stichting Friesland vervult haar sociale opdracht tot op de dag van vandaag. De verzorgden krijgen elk jaar bezoek van vrijwilligers

of bestuursleden van de Stichting. De verzorgden worden bovendien uitgenodigd voor de jaarlijkse contactdag of de andere uitstapjes die de Stichting organiseert. Op die manier blijft er persoonlijk contact met de doelgroep en kan er snel worden ingegrepen bij ziekte of acute nood.

Voor serieuze problemen onder de verzorgden doet de Stichting een beroep op het maatschappelijk werk. Professionele hulpverleners zijn beter voorbereid op de problemen waar de verzorgden van de Stichting in toenemende mate last van krijgen, zoals ouderdomsverschijnselen en psychische klachten die verband houden met het oorlogsverleden.

2011

De Stichting Friesland 1940-1945 vierde in mei 2011 haar 65-jarig bestaan. Dat jubileum vond plaats één jaar na de opheffing van de Vereniging Friesland 1940-1945. De Verenigingsleden kwamen in april 2010 voor het laatst bij elkaar, precies 65 jaar na de bevrijding van Friesland. De Vereniging telde steeds minder leden en kreeg moeite om nieuwe bestuursleden te vinden. De Stichting Friesland heeft de sociale zorg van de overgebleven leden op zich genomen.

Uiteraard is ook de groep verzorgden van de Stichting Friesland door natuurlijk verloop steeds kleiner geworden. Eind 2010 vielen nog

57 verzorgden onder de Stichting. Onder hen zestien zogenoemde migranten: mensen die na de bevrijding in Friesland zijn komen wonen, maar een buitengewoon pensioen ontvangen op grond van buiten deze provincie gepleegde verzetsdaden.

De groep verzorgden van de Stichting bestaat anno 2011 uitsluitend uit gepensioneerden, op één migrant na. Ter vergelijking: op 31 december 1946 zorgde de Stichting voor 327 mensen, onder wie 211 minderjarige kinderen.

Omdat de groep verzorgden steeds kleiner wordt, heeft het Stichtingsbestuur in de aanloop naar het 65-jarig jubileum nagedacht over de toekomst. Moet de Stichting Friesland 1940-1945 over enkele jaren worden opgeheven of niet? Het antwoord: de Stichting wordt niet opgeheven. Volgens het bestuur is er voldoende aanleiding om het werk voort te zetten, in de geest van de belofte die de verzetsdeelnemers elkaar destijds hebben gedaan.

Hét symbool van de melk-
staking in mei 1943.

Verzet in Friesland

Toen de Duitsers in mei 1940 Friesland bezetten, hernam het leven snel zijn gang. De bevolking liet de bezetting berustend over zich heen komen. Gelaten accepteerden de mensen het verbod op politieke partijen, de censuur op kranten en radio en de avondklok. Dat er weer werk was, vergoedde veel. In de zomer van 1940 verdienden duizenden bouwvakkers de kost met de aanleg van een militair vliegveld bij Leeuwarden. Na de crisisjaren was dat werk zeer welkom.

De grote massa mocht zich neerleggen bij de maatregelen van de Duitsers, hier en daar broeide het verzet. Een van de vroegste verzetsgroepen was de Oranjewacht, een illegale organisatie die tussen december 1940 en januari 1942 wapens en explosieven bijeenbracht, verbindingen met Engeland legde en spioneerde op het vliegveld Leeuwarden.

Een van de leidende figuren binnen de Oranjewacht was de Leeuwarder glashandelaar Leo Twijnstra. Hij werd in januari 1941 door de Duitsers gearresteerd en op 9 juli 1942

gefusilleerd. Twijnstra was de eerste Friese verzetsstrijder die werd doodgeschoten.

Het vroegste verzet tegen de bezetter kwam vooral vanuit gereformeerde en communistische hoek. In gereformeerde kringen bestond grote weerstand tegen de aantasting van de nationale integriteit en het koningshuis. De gereformeerden opereerden uit vaderlandsliefde en waren religieus geïnspireerd. Voor de communisten speelde de vaderlandsliefde veel minder. Zij hadden weinig op met het koningshuis, maar verwierpen de onmenselijke kanten van de nazi-ideologie.

De gedeelde weersin tegen de bezetter leidde aanvankelijk niet tot samenwerking. De scheidslijnen tussen de verschillende verzetsgroeperingen waren scherp en sleten langzaam.

Vanaf 1943 groeide de organisatiegraad en kracht van het verzet. Dit uitte zich onder meer in het plegen van overvallen op distributiekantoren en gemeentehuizen, sabotageactiviteiten

Verzetsmensen die bij de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten zaten, waren herkenbaar aan een mouwband.

van allerlei aard en (als uiterste consequentie) liquidaties van personen die met de bezetter samenwerkten.

Impuls

Een belangrijke impuls kreeg het verzet in 1943. Op 30 april van dat jaar brak in Friesland, en ook elders in Nederland, een massale werkstaking uit. Dat was een reactie op de Duitse bekendmaking dat de Nederlandse militairen die in mei 1940 na de krijgshandelingen naar huis mochten, weer gevangen zouden worden genomen. De bevolking was woedend en legde

overal het werk neer. Fabrieken lagen plat, banken, kleine bedrijven en winkels sloten de deuren. Boeren leverden geen melk meer aan de melkfabrieken, maar gooiden die liever in de sloot. Daarom heeft deze staking in Friesland de naam Melkstaking gekregen.

De Duitsers maakten op wrede wijze een eind aan de staking. Het standrecht werd ingevoerd en wie nog doorstaakte, werd doodgeschoten. Dit optreden van de bezetter maakte duidelijk, dat de tijd van de redelijkheid – voor zover die had bestaan – definitief voorbij was. Op 3 mei was de staking weliswaar ten einde, maar

Monument in Dronryp

Het verzetsmonument in Dronryp bevindt zich op een dijk langs het Van Harinxmakanaal. Het monument bestaat uit elf basaltblokken, omhooglopende keien en een rij betonnen platen. Boven aan de weg staat een groot, wit kruis.

Het monument bij het Van Harinxmakanaal is opgericht ter nagedachtenis aan de elf verzetsmensen die hier op 11 april 1945 door de bezetter werden gefusilleerd. De namen van de elf slachtoffers zijn: Sijbrandus van Dam, Heinrich Harder, Dirk de Jong, Hendrik Jan de Jong, Ruurd Kooistra, Johannes Nieuwland,

Hendrik Jozef Spoelstra, Douwe Tuinstra, Egbert Mark Wierda, Hyltje Wierda en Klaas Wypcke Wierda.

De executie bij Dronryp was een represaillemaatregel voor de sabotageacties die een dag eerder door het Friese verzet waren gepleegd. Aan de voet van de dijk werden veertien gevangenen uit het Burmaniahuis in Leeuwarden neergeschoten. Een van hen, Gerard de Jong uit Leeuwarden, overleefde de executie door zich 'dood' te houden. Twee slachtoffers staan niet op het monument. Johannes Marinus Ducaneaux werd verdacht van spionage voor de Duitsers, Oudger van Dijk van desertie uit Duitse krijgsdienst.

De bezetter reageerde genadeloos op de melkstaking in mei 1943.

kon het verzet rekenen op meer steun uit de bevolking. Dit verkleinde de risico's bij het zoeken naar onderduikadressen, het plegen van overvallen en sabotageacties.

Een van de meest aansprekende verzetsdaden in Friesland werd gepleegd op 8 december 1944. Op die dag bevrijdde de Friese Knokploeg (KP) 51 verzetsmensen uit het Huis van Bewaring in Leeuwarden. De bevrijdingsoperatie vond plaats zonder dat er ook maar één schot viel.

Het Friese verzet speelde ook een belangrijke rol in april 1945, vlak voor de bevrijding van de provincie. De geallieerden waren de Rijn overgetrokken en rukten op naar Noord-Nederland. In de avond van 9 april kreeg de afdeling Leeuwarden van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS), de gezamenlijke verzetsgroepen, het bevel over te gaan tot algemene sabotage. 'Sabotage op weg, rail en water', zo luidde de order van het hoofdkwartier van de NBS in Friesland. De bezetter mocht niet de gelegenheid krijgen naar Duitsland te ontkomen. Die dag daarop werd onder meer de spoorlijn tussen Leeuwarden en Franeker ontklaar gemaakt, waardoor een Duitse trein bij Dronryp ontspoorde.

Op 15 april reden de eerste Canadese pantserwagens Leeuwarden binnen. Heerenveen, Drachten en Dokkum waren een dag eerder al bevrijd. De laatste Duitse stellingen op het Friese vasteland, bij Pingjum en Makkum, werden op 18 april overmeesterd. De Waddeneilanden moesten nog iets langer op de bevrijding wachten.

Het verzet tegen de Duitse bezetter heeft in Friesland aan 290 mensen het leven gekost. In het Verzetsmuseum Friesland is een eregalerij ingericht met de namen van de omgekomen verzetsstrijders.

Op 15 april 1945 werd Leeuwarden door de Canadese strijdkrachten bevrijd. Hier rijdt een colonne vrachtwagens door de versierde Sexbierumerstraat.

De Stichting
Friesland 1940-
1945 probeerde
met affiches van
Jan Hallema dona-
teurs te winnen.
De affiches lieten
weinig aan de
verbeelding over.

Hun offer eischt uw offer

Voor het helpen van de nabestaanden van getroffen verzetsstrijders was een aanzienlijke hoeveelheid geld nodig. Om dat geld bij elkaar te krijgen, zijn kort na de bevrijding diverse acties en inzamelingen gehouden.

De eerste collecte in Friesland werd meteen na de capitulatie van de Duitsers gehouden, van mei tot september 1945. Het initiatief voor deze collecte werd genomen door de Vereniging Friesland 1940-1945, in samenwerking met onder meer het Nationaal Steunfonds. Naast de collecte kreeg de Vereniging Friesland geld binnen via het innen van contributies. Deze eerste acties leverden een enorm bedrag op, ongeveer vijf miljoen gulden. Van die vijf miljoen gulden ging 3,5 miljoen naar de Stichting Friesland en 1,5 miljoen naar de Stichting Sneek.

De Stichting Friesland refereert in haar eerste jaarverslag niet alleen aan de huis-aan-huis-collectes, maar ook aan de collectes die kort na de bevrijding in de kerken zijn gehouden. 'Reeds direct na de capitulatie werden in de gehele provincie ter gelegenheid van de bevrijdingsdiensten

in de verschillende kerken collecten gehouden, welke een schitterend resultaat opleverden. In ongeveer een week tijds werd op deze wijze een bedrag van f 263.597,39 bijeengebracht.'

Behalve via collectes en contributies zamelde de Vereniging Friesland ook op andere manieren geld in voor de verzorging van de nagelaten betrekkingen van de verzetsdeelnemers. Dat gebeurde door het organiseren van onder meer de reizende tentoonstelling "Strijdend Friesland" en de opvoering van het taferelenspel "Den Vaderlandt Ghetrouwe". Van de opbrengsten ging een flink deel naar de Stichting Friesland.

Affiches

De Stichting Friesland deed zelf ook een beroep op de gulheid van de Friese bevolking. In de laatste maanden van 1946 probeerde de Stichting vaste jaarlijkse donateurs te winnen. Die wervingsactie werd gevoerd door middel van affiches, ontworpen door Jan Hallema, advertenties en folders en via de radio. De affiches van Hallema spelen nadrukkelijk in op het gemoed

Tz. 20.10.1948

Leeuwarden, 8 October 1948

4622/PB/BD

Aan de Heer Rijksinspecteur
van het Verkeer in Friesland
Leeuwarden.

Wij verzoeken U ons voor Zondag,
10 October aa. een vergunning te verlenen
tot het berijden van het traject Leeuwarden-
Zutphen en terug met onze auto, merk Skoda,
Provinciaal Kenteken B 34369, Chassisnummer
87987.

Deze vergunning wordt gevraagd ten-
einde het aan één onzer Bestuursleden moge-
lijk te maken op die dag een bezoek te
brengen aan een onder de zorgen onzer
Stichting vallende wees, die verpleegd wordt
in Nederlands Mettray te Bafde.

Met hoogachtung,
Stichting "Friesland 1940-1945"

Moeilijk begin

Het is voor moderne mensen nauwelijks voor te stellen onder welke omstandigheden de Stichting Friesland 1940-1945 haar werk is begonnen. Zonder fatsoenlijke kantoorruimte, zonder een auto, en met slechts twee betaalde arbeidskrachten: een administrateur en een typiste. Die twee arbeidskrachten hadden een breed takenpakket en weinig middelen. Het sturen van mail was uiteraard nog niet aan de orde, alles ging per brief. Dat kostte veel tijd. Toen de Stichting eenmaal over een auto beschikte, kon het voertuig niet zomaar elke dag worden gebruikt. Benzine was op de bon en voor het maken van een rit op zondag, moest speciaal toestemming worden gevraagd. Dat laatste deed de Stichting op 8 oktober 1948 via dit briefje.

van de kijker. Op een van zijn platen zien we moeder en kind, met op de achtergrond twee kruisen. Daaronder de woorden: Hun offer eischt uw offer, Stichting Friesland 1940-'45.

Het resultaat van de donateursactie viel de Stichting tegen, zo valt op te maken uit het jaarverslag over 1947. De aanwas van nieuwe donateurs stokte al snel. Bovendien verliep het innen van de kwitanties moeizaam. Veel mensen die zich als donateur hadden aangemeld, verzuimden de contributie over te maken. Dit zou een probleem blijven.

Toch kreeg de Stichting Friesland in de eerste jaren na de oorlog dankzij de donateurs behoorlijke bedragen binnen. In 1947 bedroeg de contributieopbrengst bijna f 43.000,-. Een jaar later ruim f 37.000,- en weer een jaar later nog altijd f 30.000,-. Daarna liep de opbrengst uit de contributie vrij snel terug.

De Stichting Friesland mikte niet alleen op donateurs en geld dat binnenkwam via de Vereniging. Zij vroeg ook zelf aan de kerken of er voor de nabestaanden van verzetsstrijders gecollecteerd kon worden. Ook de Oranjeverenigingen en het onderwijs werden benaderd, zo blijkt

Het Nationaal Steunfonds (NSF) zamelde geld in voor de nabestaanden van verzetsdeelnemers. Onder meer via de verkoop van zegels.

uit de jaarverslagen van de Stichting. Over het onderwijs meldt het jaarverslag over 1948: 'Een plan van geldinzameling op bescheiden schaal onder de schooljeugd leverde dank zij de zeer gewaardeerde medewerking van verschillende schoolbesturen en onderwijzend personeel f 662,73 op.'

Speciale aandacht verdienen twee acties van de landelijke Stichting in mei 1950, het jaar waarin deze Stichting vijf jaar bestond. De acties werden georganiseerd in overleg met de beide Friese Stichtingen. De eerste actie was een radiocampagne, bedoeld 'om de luisteraars te animeren tot het afstaan van een lustrumbijdrage aan de Stichtingen 1940-1945'.

Bevrijdingssigaretten

De tweede actie betrof een reclamecampagne, die mensen moest aanzetten tot het kopen van zogenoemde bevrijdingssigaretten, 'welke op dezelfde wijze verpakt waren als de sigaretten, die in 1941 door de R.A.F. boven Nederland

werden uitgeworpen'. Omdat de winst ten goede zou komen aan de Stichting 1940-1945 was de minister van Financiën bereid voor deze sigaretten vrijstelling van accijns te geven.

Het jaarverslag van de Stichting Friesland vermeldt 'dat de naar aanleiding van de radioactie uit Friesland binnenkomende gelden overgeemaakt zouden worden naar de rekeningen van de Friese Stichtingen'.

Voor de sigarettenactie werd de afspraak gemaakt, dat de Friese Stichtingen 'van ieder aan een Friese tabaksgrossier afgeleverd pakje een bedrag van 12½ cent zouden ontvangen'.

Die sigarettenactie is in onze ogen natuurlijk opmerkelijk. Roken voor een goed doel, dat komt nu niet meer voor. Welke bedragen beide acties hebben opgeleverd, kan overigens niet worden achterhaald. De jaarverslagen van de Stichting Friesland maken er geen melding van.

De Stichting Friesland 1940-1945 beschikte dankzij alle acties en gulle giften na tien jaar over een flink kapitaal. Dat vermogen, aangevuld met de opbrengsten uit contributies, moest volgens de Stichting voldoende zijn om de nabestaanden blijvend te helpen. Op een speciale persbijeenkomst maakte de Stichtingsraad op 7 mei 1956 bekend, dat er vanwege de

Stichting voortaan geen collectes meer zouden worden gehouden.

Voordat die mededeling werd gedaan, was er nauwkeurig gerekend. De Stichting was zich er namelijk goed van bewust dat er nog langdurig financieel moest worden bijgesprongen.

Veel weduwen hadden immers jonge kinderen, die later misschien een opleiding wilden volgen. Dat gold ook voor de minderjarige wezen die de Stichting steunde. En de verzetsstrijders die tijdens de bezetting invalide waren geraakt, zouden op de arbeidsmarkt nooit meer hetzelfde kunnen presteren als voor de oorlog. Ook zij verdienden langdurig ondersteuning.

Om de hulp tot in lengte van jaren te kunnen garanderen, mocht er niet lichtzinnig met het vermogen worden omgesprongen. Daarom installeerde de Stichting een onafhankelijke commissie die tot op de dag van vandaag toezicht houdt op het beheer en de beleggingen van de Stichting Friesland.

Collectebussen waarmee meteen na de bevrijding werd gecollecteerd voor de nabestaanden van verzetsmensen.

Bijkomen op Ameland

Na de bevrijding was het voor veel weduwen en kinderen van gevallen verzetsstrijders moeilijk om weer aan het volle leven deel te nemen. Datzelfde gold voor de invaliden en de ouders die een kind in het verzet hadden verloren. Er waren diepe wonden geslagen, en de tijd had zijn werk nog niet kunnen doen.

De Stichting Friesland 1940-1945 probeerde de getroffen en zo goed mogelijk tot steun te zijn. Pensioenen werden aangevuld, voorschotten uitgekeerd en bij moeilijkheden met de kinderen werd praktische hulp geboden. Vanaf de zomer van 1948 bood de Stichting ook vakanties aan op Ameland. In de duinen bij Nes huurde de Stichting een vakantiehuis, De Terrorist genaamd. Daar mochten weduwen en andere getroffen en een of twee weken op kosten van de Stichting tot rust komen. De Stichting betaalde alles, behalve de reis heen en terug naar het eiland.

De Stichting Friesland huurde De Terrorist – een geuzennaam, verwijzend naar het verzet tegen de Duitsers - voor een symbolisch bedrag van f 1,- per jaar van de Vereniging van Oud-

KP'ers. Aan de overeenkomst werd ook meege-
daan door de Stichting Sneek 1940-1945. De Vereniging van Oud-KP'ers had na de bevrijding de hand op de barakken weten te leggen. De barakken waren tijdens de oorlog gebouwd door de Duitsers. De KP had ze geschikt gemaakt als vakantieverblijf.

In De Terrorist was plek voor groepen van dertig tot veertig personen. Het vakantiehuis bestond uit een slaapgedeelte, een eetzaal, een conversatiezaal voor de volwassenen en een “speelhok” voor de kinderen. Voor de gasten was een dagprogramma opgesteld, waar men naar keuze aan mee kon doen. De kinderen speelden toneelstukjes, de volwassen zongen liederen. Op het repertoire van De Terrorist stonden onder meer *Komt mee naar buiten*, *Die winter is vergangen* en voor de Friezen *It Heitelân*.

Naar moderne maatstaven was De Terrorist een nogal primitief onderkomen. De locatie was prachtig, maar de houten barakken boden weinig comfort. De gasten moesten zich wassen bij de waterpomp of in een teiltje. In de naoorlogse

Vakantiehuis De Terrorist op Ameland. Hier mochten verzorgden van de Stichting Friesland in de zomer een of twee weken gratis logeren.

jaren stelden de mensen echter geen hoge eisen. Zij waren een sober leven gewend.

Tante Truus

De Terrorist werd gerund door een directrice, die leiding gaf aan een ploeg vrijwilligers. In de eerste jaren was de dagelijkse leiding in handen van Angenietje Kuipers, door de verzorgden Tante Truus genoemd.

Truus Kuipers was geknipt voor haar rol. 'Mejuffrouw Kuipers trad met tact en geduld op en heeft door het voeren van goede gesprekken op een hoog niveau vele van onze verzorgden, die vooral in de eerste jaren door verdriet en problemen gekweld werden, hun evenwicht doen hervinden', schreef de Stichting Friesland in een terugblik op haar functioneren.

Aanvankelijk voorzag De Terrorist zeker in een behoefte. De zee, het strand en de duinen: het

Een groep verzorgden op Ameland. De foto is gemaakt op 29 juni 1953.

deed de verzorgden ontzettend goed. Voor de gasten was het vermoedelijk nog belangrijker dat zij in het vakantiehuis persoonlijke aandacht en zorg kregen. Daar hadden de weduwen en gezinnen van nabestaanden veel baat bij, zo blijkt uit de vele bedankbriefjes die de Stichting kreeg.

Een van die briefjes werd geschreven door weduwe Scholten uit Berlikum. Zij schrijft: 'Bij dezen kom ik u van harte bedanken voor de prachtige vakantie die ik door u toedoen met mijn kinderen op Ameland mogt genieten. Het heeft ons allen heel veel goed gedaan.'

Weduwe Keverkamp uit Houtgehage stuurde ook een bedankje. 'Weer terug van de Terrorist wilde ik u langs deze weg hartelijk dank zeggen voor de fijne vakantie die u mij bezorgd heeft. Wij (mijn zoontje en ik) hebben volop genoten en prachtig weer gehad.'

Vanaf 1952 waren ook verzorgden van de landelijke Stichting 1940-1945 op Ameland welkom. Uiteraard werden deze vakanties door de landelijke Stichting vergoed.

Ook de gasten van buiten Friesland toonden hun dankbaarheid voor de kosteloze logeer-

partij op de Wadden. A. Kloostra uit Den Haag schreef: 'Hiermede betuig ik namens mijn gezin, mijn oprechte dank voor de waarlijk prettige vakantie die wij mochten hebben in Uw vakantiehuis "de Terrorist". Het is een vakantie geweest om nooit te vergeten, vooral waar de verzorging uitstekend was, de leiding prettig en de sfeer gezellig. Het was voor mij de eerste keer na de bezetting, dat ik werkelijke vreugde mocht smaken.'

Met de komst van de verzorgden van de landelijke Stichting kreeg De Terrorist een gemengde bezetting. Dat leidde af en toe tot spanningen en wrijving, waardoor de taak van het personeel er niet gemakkelijker op werd. De leiding van De Terrorist was vanaf 1953 in handen van Thea Douwstra. Zij was de opvolger van Truus Kuipers die een betrekking 'aan de wal' had aanvaard.

Rapportages

Thea Douwstra maakte – waarschijnlijk ongevraagd - rapportages over de gasten, die een verhelderend licht werpen op de problemen waarmee de verzorgden kampten. Mevrouw Douwstra constateerde bij veel gasten 'nervositeit' en 'zenuwstoringen', veroorzaakt door de dingen die ze tijdens de bezetting hadden meegemaakt. Het viel Douwstra ook op dat veel moeders weinig of geen gezag over hun

kinderen hadden, hetgeen ze toeschreef aan het gemis van man en vader.

Douwstra maakte ook een vergelijking tussen de gasten van de Stichting Friesland en de gasten van de landelijke Stichting. Haar conclusie: de Hollanders hadden de vakantie allemaal hard nodig, de Friezen kwamen vooral voor de gezelligheid en de sfeer.

Het vakantiehuis De Terrorist lag op een prachtige plek. De soberheid van het onderkomen deed de vakantiegangers niet.

Ondertussen stond het voortbestaan van De Terrorist steeds meer onder druk. De Stichting Friesland twijfelde sterk aan het in standhouden van het vakantiehuis. Die twijfel werd

Reünie De Terrorist

Op 23 maart 1996 is in hotel Tjaarda in Oranjewoud een reünie georganiseerd voor de kinderen van weduwen en verzetsmensen, die rond 1950 een of meer weken in De Terrorist op Ameland hebben gelogeed. 'De reünie is een enorm succes geworden, vanwege de vele ontmoetingen na jaren en de oude herinneringen, die konden worden opgehaald', schrijft de Stichting Friesland 1940-1945 in het jaarverslag over 1996.

Een van de aanwezigen was de voormalige directrice van De Terrorist, mevrouw A. Rijkeboer-Kuipers. Tante Truus, zoals zij destijds door de gasten werd genoemd, 'kon de oude sfeer van toen in haar toespraak weer even terughalen', aldus de Stichting.

vooral gevoed door de tanende animo bij de Friese verzorgden voor een verblijf op Ameland. Steeds vaker liet een verzorgde weten, geen gebruik te maken van het aanbod om naar De Terrorist te komen.

Voor die tanende belangstelling waren verschillende redenen. Sommige weduwen waren hertrouwd en gingen met hun nieuwe gezin op vakantie. Andere verzorgden profiteerden van

de vakantietoeslag die steeds vaker door werkgevers werd uitgekeerd. Dankzij die toeslag konden zij nu zelf een verblijf in een zomerhuisje of pension bekostigen. Bovendien nam het leven steeds meer zijn normale loop, en daar paste De Terrorist niet meer zo goed bij.

De Stichting Friesland vatte de gang van zaken positief op. De verzorgden hadden door de vakanties nieuwe krachten opgedaan 'voor de taak die hun in gezin en maatschappij wachtte'. Daarmee was het doel van De Terrorist bereikt en kon de exploitatie worden beëindigd.

Het besluit om met De Terrorist te stoppen, viel in november 1953. In een gezamenlijke brief aan de Vereniging van Oud-KP'ers lieten de beide Friese Stichtingen weten af te zien van 'verdere exploitatie van het vacanthuis'. Daarop werd het contract tussen de partijen ontbonden.

De Stichtingen compenseerden voor hun verzorgden het gemis van De Terrorist met de invoering van een vakantietoeslag op de uitkeringen. De Stichting Friesland bepaalde die toeslag voor het jaar 1954 op f 50,- per volwassene en f 25,- per kind in de leeftijd van 18 jaar of jonger.

Opgroeien zonder vader

Akky en Tjibbe van der Veer, kinderen van een verzetsman

Akky en Tjibbe van der Veer zijn de dochter en zoon van verzetsstrijder Tamme van der Veer. Zij kennen hun vader alleen uit verhalen. Van der Veer overleed kort voor de bevrijding. Akky was toen nog geen twee, Tjibbe lag in de wieg. De kinderen werden opgevoed door hun moeder, Jantje van der Veer-Leistra. Het gezin kreeg steun van de Stichting Friesland 1940-1945.

‘Mijn vader was een evenwichtige man, iemand die wist wat hij wilde. Een boekenlezer ook. Mijn ouders hadden een prachtige boekenkast, met glas ervoor. Dat was hun eerste aanschaf na hun trouwen. Die boekenkast staat nu bij mij thuis’, vertelt Akky (67) in de woonkamer van haar verbouwde boerderij, op het platteland tussen Marsum en Deinum.

Op tafel liggen de liefdesbrieven die haar vader aan haar moeder heeft geschreven – met de vulpen en in een prachtig handschrift. ‘Ze kenden elkaar al vanaf hun veertiende. Ze moeten veel van elkaar hebben gehouden’, zegt Akky.

Ook de allerlaatste brief die haar vader heeft geschreven, is bewaard gebleven. Die brief schreef hij aan zijn zieke schoonzuster. Zelf was Van der Veer er toen ook slecht aan toe. Zijn gezondheid was ernstig aangetast door mishandelingen in Duitse gevangenschap.

Tamme van der Veer woonde tijdens de oorlog met zijn gezin boven het arbeidsbureau aan de Parklaan in Buitenpost. De leiding van het arbeidsbureau was in handen van de NSB’er Tolsma. In de avonden ging Van der Veer het kantoor binnen. Met een nagemaakte sleutel opende hij de bureauladen en bekeek de documenten. Mannen die gevaar liepen als arbeider naar Duitsland te worden gestuurd, kregen een seintje. Andere belangrijke informatie werd door Jantje van der Veer aan de juiste personen doorgegeven.

Het illegale werk in het arbeidsbureau is nooit uitgelekt. Desondanks werd Van der Veer gearresteerd. De Duitsers verdachten hem van ander

Tjibbe van der Veer: ‘Vriendjes vertelden altijd over hun vader.’

verzetswerk en verhoorden hem hardhandig. Van der Veer bleef zwijgen en mocht wegens gebrek aan bewijs naar huis. Hierna kwam het met zijn toch al niet zo sterke gestel niet meer goed. Hij overleed op 9 maart 1945, kort voor de bevrijding van Friesland.

‘Op dat moment was mijn moeder 24 jaar. Hartstikke jong nog’, vertelt Akky. ‘Het moet voor haar ontzettend moeilijk zijn geweest. Ik herinner mij dat ze soms in de kamer vreselijk zat te

huilen. Dan zei ik tegen haar: *stil mar mem, heit is yn ‘e himel.’*

Het verdriet van haar moeder heeft haar eigen jeugd sterk beïnvloed, weet Akky. ‘Als kind probeerde ik altijd de lieve vrede te bewaren. Ik ging eigenlijk nooit tegen mijn moeder in. Ik deed alles wat ze vroeg, ook al had ik daar soms geen zin in. Ik dacht: ze heeft al zo veel verdriet, laat ik mij maar schikken.’

Akky van der Veer: 'Als kind probeerde ik altijd de lieve vrede te bewaren.'

Het verantwoordelijkheidsgevoel drukte al vroeg op Akky en dat zie je volgens haar terug op haar jeugdfoto's. 'Op die foto's zie je mij nooit lachen. Ik kijk altijd serieus.'

Akky begon pas van zich af te bijten na een anderhalf jaar durende tbc-kuur in het sanatorium in Harderwijk. 'Voor mijn ontwikkeling is dat een belangrijke periode geweest. Ik was veertien jaar toen ik naar het sanatorium moest. Mijn moeder kwam om de veertien dagen op bezoek.

Zo ging dat in die jaren. Toen ik terugkwam, keek ik anders tegen de dingen aan, onafhankelijker. Ik begon mijn eigen leven op te bouwen.'

Natuur

Bij Tjibbe (66) deed het gemis van een vader zich minstens zo sterk gelden. Vooral op school. 'Vriendjes vertelden altijd over hun vader. *Mijn heit hat dit, myn heit hat dat. En ik hie gjin heit. Dat die sear.'*

Tjibbe trok zich terug en struinde het liefst in zijn eentje door de natuur. Hier vond hij troost en probeerde hij de dingen te verwerken. 'Dat is eigenlijk nooit veranderd. Ik moet eruit, het veld in.'

Ze hadden het niet breed thuis, herinnert Tjibbe zich. 'Wij moesten elk dubbeltje om-draaien en leefden heel zuinig. De kachel ging altijd laat aan, ook al was het nog zo koud. En mijn moeder hamsterde. Lucifers, zeep: de kast lag er vol mee.'

Weduwe Van der Veer kreeg een buitenge-
woon pensioen van het rijk en een toelage van
de Stichting Friesland 1940-1945. In 1953
verhuisde het gezin naar Murmerwoude (nu
Damwoude), waar de weduwe haar inkomen wat
opvijzelde door kostgangers in huis te nemen.
Ze hertrouwde niet.

Af en toe kreeg Jantje van der Veer bezoek van
iemand van de Stichting. Dat waren plechtige
momenten, herinnert Akky zich. 'Mijn moeder
waardeerde die huisbezoeken enorm. Als het
zover was, moesten wij stil zitten en ons netjes
gedragen. Dan konden zij praten.'

De Stichting deed meer. Zo mocht weduwe Van
der Veer rond 1950 een paar keer met haar
kinderen vakantie houden in De Terrorist, het
vakantiehuis van de Stichting op Ameland. Aan

die vakanties in de duinen bewaren Akky en
Tjibbe goede herinneringen.

Studie

De Stichting Friesland bekostigde ook de studie
van beide kinderen. Akky ging naar de kweek-
school en werd onderwijzeres. In 1973 debu-
teerde ze als schrijfster met de roman *Read hier
en reinwetter*, uitgegeven bij de KFFB (Kristlik
Fryske Folksbibleteek). Ze publiceerde ook kin-
derboeken en toneelstukken.

Broer Tjibbe ging eveneens naar de kweekschool
en vervolgens naar de Academie voor Lichame-
lijke Opvoeding. Daarna gaf hij 32 jaar gymnas-
tiekles op school.

Akky en Tjibbe beseffen dat ze allebei een
opleiding konden volgen dankzij de Stichting.
'Dat peperde mijn moeder ons ook wel in. We
studeerden op kosten van een ander. Daarom
mochten we er niet met de pet naar gooien',
zegt Akky.

Akky is zelf moeder geworden van drie kinde-
ren, twee jongens en een meisje. Tjibbe werd
vader, ook van twee jongens en een meisje. De
opvoeding van zijn kinderen verliep met horten
en stoten, geeft hij toe. 'Jij hebt geen voorbeeld
gehad', constateert zijn zuster. 'Jij moest alles
zelf uitvinden.'

Het leven heeft hem wijzer gemaakt, zegt Tjibbe. Hij heeft een scheiding en moeilijkheden met zijn kinderen achter de rug en is diverse keren geopereerd. 'Vroeger wilde ik altijd overal grip op houden. Was heel rechtlijnig. Nu zeg ik: je moet loslaten en vertrouwen. De werkelijkheid is groter dan we denken. Sommige dingen gaan ons verstand te boven. Waarom heb ik mijn vader niet gekend? Wat is de zin van oorlog? Het lijkt allemaal zinloos. Ik vertrouw erop dat alles ooit op z'n plaats valt en betekenis krijgt.'

Akky en Tjibbe hebben met hun moeder nooit echt over de oorlog en hun vader kunnen praten. Akky: 'Ze vond ons te jong, denk ik. En toen we wat ouder werden en zelf een gezin kregen, hadden we het druk met andere dingen. Op latere leeftijd kwamen de vragen terug. Maar toen was ze al ziek, en konden wij het er niet meer over hebben. Soms verwijt ik het mezelf. Waarom ben ik vroeger niet wat alerter geweest, denk ik dan. Maar ja, zo gaat dat tussen ouders en kinderen.'

Lieve moeder

Akky en Tjibbe benadrukken dat ze een heel lieve moeder hebben gehad. 'Ze was ontzettend zorgzaam. Eigenlijk een beetje te', zegt Tjibbe. 'Ik weet nog dat ze mij een keer achterna is gekomen op school. Ik was vergeten mijn beker

melk op te drinken. Stond ze met die melk op de gang. Het was overbezorgdheid. Overbezorgdheid uit liefde.'

Akky is in de loop van de jaren milder over haar moeder geworden. 'Ik begrijp nu veel beter wat zij in haar leven heeft meegemaakt dan vroeger. Ik ben nu zelf weduwe. Mijn man is in 2005 na een lang ziekbed overleden. Mijn moeder was toen al dementerende. Ze kon haar gedachten niet meer goed verwoorden. Maar ze begreep me wel. *Ik wit it dochs*, zei ze dan. En dan kropen we elkaar aan. Dat gaf me ongelooflijk veel troost.'

Jantje van der Veer-Leistra overleed op 5 december 2010. Boven de rouwadvertentie stond: *Troch har Heit thúshelle*. De moeder van Akky en Tjibbe is begraven op de algemene begraafplaats in Damwoude. Naast haar man Tamme.

Ziekenzorg

Al vrij snel na de bevrijding bleek dat veel verzetsstrijders met een slechte gezondheid kampten. Het leven in de illegaliteit was vaak ongezond geweest en ook de doorstane spanningen eisten na de bevrijding hun tol. Veel illegale werkers leden aan tbc of een andere ziekte. Gewone doktershulp was in deze gevallen niet toereikend.

Voor verpleging en verzorging van ernstig zieke deelnemers aan het verzet werd al in mei 1945 de Stichting Herstellingsoorden opgericht. Deze onafhankelijke stichting beschikte over eigen herstellingsoorden, waaronder Kareol in Aerdenhout en Sarepta in Haarlem. Er was ook een samenwerkingsovereenkomst met het Nederlands Sanatorium voor Longlijders in het Zwitserse Davos.

De Stichting Friesland 1940-1945 heeft volop gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de Stichting Herstellingsoorden bood. Dat blijkt uit deze passage in het jaarverslag over 1946: 'Met grote dankbaarheid memoreert de Stichting hier de arbeid, die door de Stichting

Herstellingsoorden voor oud-illegale werkers verricht wordt ten aanzien van de verzorging van zieke en invalide illegale werkers. Een 17-tal patiënten van onze Stichting werd met grote toewijding verpleegd in de inrichtingen van de Stichting Herstellingsoorden.'

De Stichting Friesland betaalde alleen de reis naar het herstellingsoord of naar Davos. Aan de verpleging hoefde de Stichting niet mee te betalen, want die nam de Stichting Herstellingsoorden voor haar rekening. De Stichting Friesland verstrekke wel een extra uitkering aan de achtergebleven gezinnen.

In 1947 werden zes patiënten uit het gebied van de Stichting Friesland in een herstellingsoord verpleegd. Vijf van hen werden voor een kuur uitgezonden naar Zwitserland, drie daarvan kwamen voor het eind van het jaar genezen thuis.

Een jaar later verpleegde de Stichting Herstellingsoorden drie verzorgden van de Stichting Friesland, onder wie een twaalfjarige jongen, wiens vader in het verzet was omgekomen.

De jongen leed aan astma en werd naar Zwitserland gestuurd.

Actie

Ondertussen verkeerde de Stichting Herstellingsoorden in grote financiële moeilijkheden. Men begon een landelijke inzamelingsactie, die in Friesland werd gecoördineerd door de Vereniging Friesland 1940-1945. De actie werd geen succes, omdat de publieke belangstelling bij de kunstmanifestaties, concerten en sportevenementen tegenviel. De opbrengst uit de entreekaartjes, waarvan de helft voor de Stichting Herstellingsoorden bestemd was, bleef daardoor beneden de verwachting,

Ook in andere delen van Nederland verliep de campagne voor de Stichting Herstellingsoorden teleurstellend. Dit leidde per 1 juli 1948 tot de opheffing van de Stichting.

Ondanks de tegenvallende publieke belangstelling, hield de Vereniging Friesland nog een aardig bedrag aan de campagne over. Volgens afspraak werd de opbrengst verdeeld onder de Stichting Friesland en de Stichting Sneek. Aan die gift was wel een voorwaarde verbonden. Beide Stichtingen mochten het geld alleen besteden aan de verpleging van oud-verzetsstrijders, die leden aan een ziekte die door het verzetswerk was veroorzaakt.

Na de opheffing van de Stichting Herstellingsoorden kon de Stichting Friesland niet meer gebruik maken van de sanatoria en verpleeghuizen van deze instelling. De Friezen moesten op zoek naar een alternatief. Dat werd dichtbij huis gevonden, namelijk in het Sanatorium Beatrixoord te Appelscha. Hier werden vrijwel alle ernstig zieke patiënten van de Stichting na juli 1948 opgenomen en verpleegd.

Door de liquidatie van de Stichting Herstellingsoorden kwamen de kosten van die verpleging nu wel voor rekening van de Stichting Friesland. Aanvankelijk ging het nog om behoorlijke bedragen, maar na enkele jaren daalden de ziektekosten. In de meeste gevallen waren de zieken genezen en veel nieuwe gevallen kwamen er niet meer bij. Bovendien werd het in de jaren vijftig mogelijk om een flink deel van de kosten door het rijk vergoed te krijgen.

Tegen onrecht en slavernij

Op de Noorderbegraafplaats in Leeuwarden is een indrukwekkend erehof ingericht voor vijftien gevallen verzetsstrijders. Bij elk graf staat een twee meter hoge, smalle vierkante zuil met aan de bovenkant een vlam of brandende toorts, waarin een Nederlandse Leeuw is gebeiteld. Voor de zuil ligt een zerkje met daarop naam en data van geboorte en overlijden. Op de zuil staat een Friese tekst: 'Fallen yn 'e striid tsjin ûnrjocht en slavernij – dat wij yn frede foar rjocht en frijdom weitsje.' In de vertaling: Gevallen in de strijd tegen onrecht en slavernij, opdat wij in vrede voor recht en vrijheid waken.

Ook op andere begraafplaatsen in het gebied van de Stichting Friesland 1940-1945 zijn de zuilen te vinden, onder meer in Bakkeveen, Dokkum, Tijnje en Ureterp. In totaal gaat het om zeventig zuilen. In Leeuwarden bevinden

Het Erehof op de Noorderbegraafplaats in Leeuwarden. De zuilen vormen een indrukwekkend monument ter nagedachtenis aan vijftien gevallen verzetsstrijders.

zich de meeste zuilen op één plek. Op de Algemene Begraafplaats in Harlingen siert één zuil het gemeenschappelijke graf van zes gefusilleerde verzetsstrijders. De vorm van de zuil wijkt hier iets af van het origineel.

Het ontwerp van de zuil is gemaakt door de Amsterdamse architect Marius Duintjer. Zijn ontwerp werd in februari 1946 uitgekozen als de beste inzending van een prijsvraag. Die prijsvraag was uitgeschreven door de Vereniging Friesland 1940-1945 en de Commissie Oorlogsgedenktekenen 1940-1945 Friesland.

Ook voor de spreuk op de zuil, schreef de Vereniging een prijsvraag uit. Winnaar werd J. de Vries uit Balk, wiens tekst volgens het eindrapport van de jury – met onder anderen de schrijver Ype Poortinga – een waardig getuigenis was van het Friese volkskarakter, waarin 'hoekigheid samengaat met lyrische zachtheid'. Bovendien bevatte het tweede deel van de spreuk volgens de jury een welkome aanmaning voor het nageslacht.

Beide prijsvragen vloeiden voort uit de behoefte om de omgekomen verzetsstrijders te eren. De Vereniging Friesland 1940-1945 beschouwde het als haar plicht om bij de graven van de gevallen verzetsstrijders een monument te plaatsen dat 'getuigt van de dankbaarheid voor het offer, dat de overledene voor onze vrijheid bracht'.

De Vereniging besteedde het maken van de zuilen en het inrichten van de graven uit aan een combinatie van Friese steenhouwers. De Stichting Friesland toonde zich bereid dat werk te betalen. Geen geringe toezegging, want de zuilen alleen al kostten zeshonderd gulden per stuk.

De plaatsing van de grafmonumenten nam vrij veel tijd in beslag. Dat kwam door 'de materiaal-schaarste en de bijzondere eisen, waaraan het grafmonument volgens het ontwerp Duintjer moest voldoen en waardoor de vervaardiging meer tijd vergde dan enig ander monument', aldus de Stichting Friesland in haar jaarverslag over 1947.

De meeste zuilen werden in 1948 geplaatst. 'De onthulling van de monumenten ging veelal gepaard met een kleine plechtigheid', meldt de Stichting. Het erehof op de Noorderbegraafplaats in Leeuwarden werd onthuld op 3 mei 1948. In sommige gevallen is later de echtgenote van de gevallen verzetsstrijder bijgezet.

Onderhoud

De Stichting Friesland 1940-1945 bekostigde niet alleen het vervaardigen en plaatsen van de monumenten, zij bood tevens aan de graven te onderhouden. Dat aanbod is in verreweg de meeste gevallen door de nabestaanden aanvaard. Dit betekende dat de Stichting regelmatig de staat van de graven moest inspecteren. Zodra er gebreken werden geconstateerd, gaf de Stichting opdracht om die te verhelpen.

Met de grafverzorging waren behoorlijke bedragen gemoeid. Om de kosten enigszins te kunnen ramen, maakte de Stichting begin jaren zeventig bepaalde tariefafspraken met de N.V. (later B.V.) Friesland Onderhoudsdienst Grafwerken. Hierdoor bleef de Stichting verschoond van onaangename verrassingen.

Tegenwoordig is de Stichting Friesland 1940-1945 niet meer verantwoordelijk voor het onderhoud van de graven. Die taak is overgenomen door de provincie Fryslân. De provincie moet er nu voor zorgen dat de graven van de verzetsstrijders er netjes bij liggen. De Stichting ziet erop toe of de afspraken hieromtrent worden uitgevoerd.

Herdenkingen

Bij het verzetsmonument in de Prinsentuin in Leeuwarden worden elk jaar op 4 mei de gevallen uit de Tweede Wereldoorlog herdacht. De herdenking in Leeuwarden geldt als de officiële provinciale dodenherdenking.

De Stichting Friesland 1940-1945 heeft vanaf haar oprichting waarde toegekend aan de dodenherdenking. Dat is niet zo vreemd, want de aanzet voor het herdenken van de oorlogsslachtoffers is gegeven door leden van voormalige verzetsgroepen en nabestaanden van gevallen verzetsstrijders, de groep waarvoor de Stichting zich inzet.

Op initiatief van deze mensen werden meteen na de bevrijding op verschillende plaatsen in Nederland stille tochten gehouden naar plekken waar hun dierbaren waren terechtgesteld, zoals de Waalsdorpvlakte bij Den Haag. De Commis-

sie Nationale Herdenking maakte van deze stille tochten een nationale traditie door 4 mei aan te wijzen als de dag van de dodenherdenking.

De Stichting Friesland stond hier volledig achter, zo blijkt onder meer uit de bijdrage van f 500,- die in 1955 werd geschonken aan de Commissie Nationale Herdenking. Instandhouding van de nationale dodenherdenking was de reden van deze gift.

De nationale dodenherdenking werd in 1955 voor het laatst gehouden in de Ridderzaal in Den Haag. Die herdenking werd door vertegenwoordigers van de Stichting Friesland bijgewoond. De Stichting was ook aanwezig bij de onthulling van het Nationale Monument op de Dam, op 4 mei 1956. Bij die gelegenheid droegen twee door de Stichting Friesland aangevoerde kinderen een urn naar het monument. In die urn zat 'Friese aarde afkomstig van fusillade-plaatsen in onze provincie'.

De dodenherdenking heeft de afgelopen jaren een breder karakter gekregen. Dat is ook vast-

Op de vorige pagina: De dodenherdenking op 4 mei wordt door veel kinderen bezocht. Hier legt een meisje bloemen bij het verzetsmonument in de Prinsentuin in Leeuwarden.

Monument in Dokkum

Het verzetsmonument aan de Woudweg in Dokkum is opgericht ter nagedachtenis aan twintig gevangenen uit Leeuwarden en Groningen die op 22 januari 1945 op deze plek door de Duitsers werden gefusilleerd. Het monument is gemaakt van natuursteen. Midden in het beeld is een uitsparing aangebracht, waarin een kruis is geplaatst.

De namen van de twintig slachtoffers luiden: D. Adler, H.E. Blaauw, H. Boersema, J.W. Bukers, J. van Dijken, J. Duursma, A. Frensdorf, H.I. van Gelder, A. Heijdenrijk, L. Hulshoff, H.F.W. Krohne, H. Krolis, H. Lommert, E. Meinsma, W. Moorman, G. Postma, J. Ruinen, A.E. Sachs, F. Walters en H. Woldring.

De massa-executie in Dokkum was een Duitse wraakactie voor een bevrijdingsoperatie van Friese verzetsstrijders enige dagen eerder bij De Falom. Bij die operatie werd apotheker Pieter Gunster bevrijd. Het verzet wilde Gunster bevrijden, omdat in zijn apotheek in Dokkum het regionale hoofdkantoor van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten was gevestigd. De Duitsers hadden Gunster gearresteerd naar aanleiding van een wapenvondst op een boerderij bij Aalsum.

Bij de overval in De Falom kwam een topman van de Sicherheitsdienst om het leven. De wraak van de bezetter was meedogenloos. De executie in Dokkum was de grootste die tijdens de bezetting in Friesland heeft plaatsgevonden.

gelegd in een officieel memorandum van de overheid: ‘Tijdens de Nationale Herdenking herdenken we allen – burgers en militairen – die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, in oorlogssituaties en bij vredesoperaties.’

In lijn hiermee refereren sprekers op 4 mei vaak aan de Nederlandse doden die bij vredesoperaties zijn gevallen. Of ze herdenken alle mensen die ooit, ergens op de wereld door geweld om het leven zijn gekomen of op dat moment slachtoffer van geweld worden.

Bij de kranslegging neemt de eerste generatie oorlogsgetroffenen echter de centrale plaats in. Zij mogen de eerste krans leggen. Daarna is het de beurt aan autoriteiten en maatschappelijke organisaties.

De verbreding van de dodenherdenking hoeft geen nadeel te zijn. De verbreding komt de vitaliteit van de herdenking mogelijk zelfs ten goede. Bovendien blijft de bron van de dodenherdenking – de bezetting van Nederland en de offers die toen zijn gebracht – altijd zichtbaar.

Verbondenheid en bemoediging

De Stichting Friesland 1940-1945 is veel meer dan een orgaan dat belast is met het uitkeren van toelagen aan mensen met een buitengewoon pensioen. De Stichting heeft zich ook altijd beziggehouden met het versterken van de band tussen de verzorgden onderling en tussen de verzorgden en de medewerkers van de Stichting. Dat gebeurt onder meer door het organiseren van contactdagen en andere uitstapjes.

De jaarlijkse contactdag wordt door de verzorgden bijzonder gewaardeerd. Het is een dag die ze in eigen kring doorbrengen, met gelijkgestemden. Een dag van verbondenheid en bemoediging, ook al wordt er door de deelnemers vaak gezwegen over de offers die tijdens de bezetting zijn gebracht.

De Stichting Friesland 1940-1945 hield haar eerste contactdag op een stralende herfstdag in september 1949. Als plaats van samenkomst was gekozen voor hotel 'Het Witte Huis' in de bossen van Olterterp. Volgens het jaarverslag beleefden de aanwezigen een mooie dag. Er waren 'woorden van troost en bemoediging

gesproken en door alles wat we zo met elkaar mochten beleven is het verantwoordelijkheidsgevoel jegens elkander verdiept en versterkt'.

Een jaar later werd de contactdag opnieuw in Olterterp gehouden. De belangstelling voor de dag bleek, vergeleken bij de eerste keer, aanmerkelijk te zijn toegenomen. Dat sterkte de Stichting in de overtuiging dat 'bijeenkomsten als deze in een behoefte voorzien'.

In 1951 werd voor het eerst gekozen voor een andere bestemming: hotel Oostergoo in Grou. Het jaar daarop kwam men bijeen in hotel Amicitia in Leeuwarden. In 1954 organiseerde de Stichting voor het eerst een reisje over de Friese grens: een autobustocht naar hotel Het Lösses Hoes op de Holterberg. Sindsdien bezochten de verzorgden op de contactdag Amsterdam, Dwingeloo, Emmen, Den Haag, Scheveningen en andere plaatsen buiten Friesland. Contactdagen in Friesland werden vaak opgeluisterd door bekende Friese artiesten, zoals Tetman de Vries, Lenie Dijkstra en Rients Gratama.

Contactdagen van de Stichting Friesland werden druk bezocht. Deze deelnemers aan de contactdag maakten op 23 juli 1953 een boottocht met de Princehof.

Wieteke van Dort

Soms contracteerde de Stichting een landelijk bekende artiest. Dat was bijvoorbeeld het geval in 1996, toen de Stichting haar vijftigjarig bestaan vierde. Ter gelegenheid van dat jubileum trad de Nederlandse actrice, cabaretière en zangeres Wieteke van Dort op. Op deze jubileumcontactdag in De Lawei in Drachten hield Els Borst, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en voorzitter van de landelijke Stichting 1940-1945, een toespraak.

De contactdag wordt al jaren in mei gehouden. Naast de contactdag organiseert de Stichting

voor haar verzorgden jaarlijks nog twee samenkomsten: in het voorjaar een middag in Burgum, met optredens van diverse culturele gezelschappen, en in het najaar een rondvaart in natuurgebied De Alde Feanen. In de zomer is er soms ook nog een vakantieweek voor weduwen.

De Stichting sluit haar activiteitenprogramma elk jaar af met een speciaal uitje voor de eigen vrijwilligers. In het verleden organiseerden de districten van de Stichting afzonderlijk nog contactmiddagen, maar dat is nu niet meer zo.

Samen met de Vereniging

Op de jaarlijkse contactdag van de Stichting Friesland 1940-1945 waren de afgelopen jaren ook de leden van de Vereniging Friesland 1940-1945 welkom. De bestuursleden van de Vereniging waren op een leeftijd gekomen, dat zij zelf eigenlijk geen bijeenkomsten meer konden organiseren. De hoge leeftijd van de bestuur- en verenigingsleden leidde uiteindelijk tot het besluit om de Vereniging Friesland in 2010 op te heffen. De overgebleven verenigingsleden zullen ook de komende jaren worden uitgenodigd op de contactdagen en andere samenkomsten van de Stichting.

De band tussen de Vereniging en de Stichting is historisch gezien altijd nauw geweest. Vanwege die nauwe verwevenheid kregen verzorgden van de Stichting Friesland een uitnodiging voor de lustrumfeesten van de Vereniging. Dat gold ook voor de verzorgden van de Stichting Sneek.

Zo waren verzorgden van de beide Friese Stichtingen op 18 april 1955 aanwezig op het tienjarig jubileumfeest van de Vereniging. Het lustrumprogramma werd gehouden in Leeuwarden en

bestond uit twee delen. 's Ochtends was er in de Grote Kerk een herdenkingsdienst voor de gevallen verzetsstrijders. Aan die dienst werd onder meer gewerkt door het Frysk Sjongkoar uit Harlingen en het muziekkorps van het Leger des Heils.

Voor het middagedeelte verplaatsten de genodigden zich naar de Harmonie, de stadsschouwburg in Leeuwarden. Daar kregen zij toespraken, muziek en toneel voorgeschoteld. In de pauzes tussen de verschillende programmaonderdelen was er gelegenheid om met elkaar van gedachten te wisselen. Die gedachtewisseling was voor veel aanwezigen het hoogtepunt van de dag. 'Ik vond de programma's prachtig, maar nog mooier waren de pauzes. Ik heb veel oude vrienden ontmoet en dat heeft mij erg goed gedaan', zei een bezoeker na afloop.

Ook op het vijfde lustrum van de Vereniging Friesland 1940-1945 waren de verzorgden van beide Friese Stichtingen uitgenodigd. Dit jubileum werd op 18 april 1970 gevierd, wederom in Leeuwarden. Bij die gelegenheid sprak Sybren van Tuinen, burgemeester van Dokkum,

als gastspreker lovende woorden over de Friese Stichtingen 1940-1945. ‘Deze Stichtingen zijn instituten, die zakelijk en hartelijk de beloften – eerlijk gegeven over en weer in de moeilijke tijd – willen houden. Deze Stichtingen zijn onze mooiste monumenten.’

Tijdens het jubileumfeest in 1970 kreeg Nel Bolleman, directeur van de Stichting Friesland, een koninklijke onderscheiding. Bolleman werd benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Beatrix

Een bijzondere jubileumherdenking van de Vereniging Friesland maakten de verzorgden van de Stichting mee in 1980. De Vereniging bestond toen 35 jaar en had prinses Beatrix uitgenodigd. De prinses hield in de Grote Kerk in Leeuwarden een mooie toespraak, waarin zij het Friese verzet uitvoerig prees. ‘Het is een voorrecht samen met u de strijd en ook de bevrijding te herdenken.’

Bijzonder was ook de jubileumviering op 18 april 2000, 55 jaar na de bevrijding en de oprichting van de Vereniging Friesland 1940-1945. Het lustrumfeest werd gehouden in De Lawei in Drachten en trok driehonderd oud-verzetsmensen, nabestaanden en andere verzorgden van de beide Stichtingen.

Voorzitter Teade Kingma van de Vereniging refereerde in zijn toespraak aan het sociale karakter van de Friese Stichtingen: ‘Beide Stichtingen hebben door de jaren heen goede en nauwe contacten onderhouden met de verzorgden, zowel door huisbezoek als het regelmatig organiseren van contactdagen, uitstapjes enzovoort.’

Dat element van het Stichtingswerk moest niet worden onderschat, wist Kingma. Samenkomst droeg bij aan de onderlinge saamhorigheid en schonk vreugde en troost.

Wandbord met fraai gedecoreerde rand.

De Stichting Friesland kreeg het bord in 1960 cadeau van haar verzorgden.

Gij bleef uw woord getrouw

De Stichting Friesland 1940-1945 heeft haar jubilea vaak aangegrepen om de verzorgden een cadeautje te geven. Dat begon in 1956 bij het tienjarig bestaan van de Stichting. De verzorgden kregen ter ere van dit jubileum een herdruk van het boek *Friesland Annis Domini 1940-1945*, geschreven door de historicus Y.N. Ypma. De uitgave van dit boek over de geschiedenis van het Friese verzet was enkele jaren eerder mede door de Stichting Friesland mogelijk gemaakt.

Bij het vijftienjarig jubileum in 1961 bestond het presentje voor de verzorgden uit een jubileumgift ter grootte van een vakantietoeslag.

Vijf jaar later ontvingen de verzorgden van de Stichting Friesland weer een blijvend jubileumgeschenk: de weduwen een broche, de invaliden en ouders van getroffen kostwinnaars een schaal van Makkumer aardewerk en de ongehuwden een aansteker.

Ter gelegenheid van het zilveren jubileum in 1971 ontvingen de verzorgden een brief met daar- bij gevoegd het bekende gedicht *Bericht aan de*

Levenden van journalist, verzetsman en literator H.M. van Randwijk. De tekst van dit gedicht staat op het monument in de duinen bij Bloemendaal. Het gedicht spoort de lezer aan om de doden te gedenken, maar roept ook op tot waakzaamheid: 'Bedenk dat hetgeen gisteren bedreigd werd, heden en morgen opnieuw in gevaar kan verkeren.'

Soms waren de rollen omgedraaid en verrasten de verzorgden het stichtingsbestuur met een cadeau. Op de jaarlijkse contactdag in 1960 – geen jubileumjaar overigens – overhandigden de verzorgden aan het bestuur een fraai gedecoreerd wandbord met de woorden: 'Gij bleef uw woord getrouw.'

Ook in 1971 kreeg het bestuur van de verzorgden een geschenk. Dat gebeurde tijdens de vie-

Een pelikaan, ' bezig haar jongen te voeden'.

De Stichting Friesland kreeg het beeldje van haar verzorgden, ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Stichting in 1971. Het bestuur vond de symboliek zo treffend, dat zij de pelikaan tot embleem van de Stichting uitriep.

ring van het 25-jarig bestaan de Stichting Friesland in De Lawei in Drachten. Het geschenk bestond uit een zilveren pelikaan, 'stoelend op een glazen bokaal met zuil, bezig haar jongen te voeden'.

Het bestuur van de Stichting vond de symboliek van dit geschenk erg goed getroffen. Voorzitter Schootstra schreef: 'Dat dit beeld gekozen werd om bij ons 25-jarig bestaan uiting te geven aan de gevoelens van onze verzorgden was voor ons overweldigend en maakte ons stil.'

Vanwege de treffende symboliek besloot het bestuur om de pelikaan uit te roepen tot Stichtingseembleem. Sindsdien prijkt een afbeelding van de pelikaan op officiële stukken van de Stichting, zoals jaarverslagen en persberichten. De pelikaan staat ook op de website van de Stichting, die in 2011 is geopend.

De Stichting Friesland bestond in 1996 vijftig jaar en kreeg als aandenken van de landelijke Stichting 1940-1945 het beeld 'vrijheid'.

Van boek tot kamerkoor

De Stichting Friesland 1940-1945 heeft door de jaren heen vaak een bijdrage geleverd aan projecten die indirect verband houden met haar doelstelling. Om die bijdragen mogelijk te maken, zijn de oorspronkelijke statuten gewijzigd. Sinds die wijziging kan de Stichting zich ook bezighouden met het 'levendig houden van de geest van het verzet'.

In de praktijk betekent dit dat de Stichting regelmatig financiële bijdragen levert aan de totstandkoming van publicaties over de bezetting en het verzet. Belangrijke boeken die met steun van de Stichting tot stand kwamen zijn *Tekens aan de weg – Tekens aan de wand* van C. Reitsma (1980), *Laarzen op de Lange Pijp* van Ype Schaaf (1994), *Friesland en de Tweede Wereldoorlog* van J.J. Huizinga (1996), *Slaven van de bezetter, de Friese dwangarbeiders tijdens de Tweede Wereldoorlog* van Jasper Keizer (1996) en *Om des gewetens wille, de geschiedenis van een arrest in oorlogstijd* van H.L.C. Hermans (2003). De Stichting droeg ook bij aan een reeks publicaties van oorlogsdokumentalist Jack Kooistra en maakte in 2010 de uitgave mogelijk van het

boek *De oorlog in beeld: Schiermonnikoog 1940-1945*.

Daarnaast steunde de Stichting Friesland allerlei andere projecten. Zo verleende de Stichting in 2009 subsidie voor het inrichten van een tentoonstelling over 'de kraak': de overval op

Beeld uit de speelfilm *De Overval* uit 1962.

De film over de bevrijding van 51 gevangenen uit de Blokhuispoort in Leeuwarden, was een doorslaand succes.

De Stichting Friesland 1940-1945 heeft meermaals subsidie gegeven om boekprojecten mogelijk te maken. Hier de omslagen van drie boeken die door de Stichting zijn gesubsidieerd.

de Blokhuispoort waarbij het Friese verzet op 8 december 1944 51 gevangenen bevrijdde. Deze expositie was in de voormalige gevangenis te zien.

Dat de Stichting Friesland het goed voor heeft met museale projecten, blijkt ook uit de subsidie die in 2010 werd toegekend aan de uitbreiding van het Kazemattenmuseum in Kornwerderzand.

Ook andere activiteiten die de geest van het verzet levendig houden, konden in 2010 op een financiële bijdrage van de Stichting rekenen. Zo doneerde de Stichting een bedrag om een stadswandeling langs joods erfgoed in Leeuwarden

mogelijk te maken. De Stichting honoreerde ook een subsidieverzoek voor de uitgave van een boek over joods leven in Friesland.

Veel subsidieverzoeken aan de Stichting Friesland hebben te maken met activiteiten rond 4 en 5 mei. Traditiegetrouw geeft de Stichting steun aan het *Befrijdingsfestival* in Leeuwarden. Maar ook kleinschalige evenementen kunnen op de Stichting rekenen. Zo vroeg het Leeuwarder Kamerkoor een bijdrage voor het geven van een concert op 4 mei 2011 in de Jacobijner Kerk. Het antwoord van de Stichting: 'Wij staan hier positief tegenover en maken het gevraagde bedrag over aan het koor.'

Verzetsmuseum Friesland

De Stichting Friesland 1940-1945 is nauw betrokken geweest bij de oprichting van het Verzetsmuseum Friesland. Financieel leverde de Stichting een forse inspanning om de komst van het museum mogelijk te maken.

De eerste plannen voor de oprichting van het Friese Verzetsmuseum dateren uit het begin van de jaren zeventig. Aanleiding was het succes van de tentoonstelling V25 in de Beurs in Leeuwarden. Die expositie in april 1970 was grotendeels samengesteld uit materiaal van de verzamelaar Bob Reitsma. Hij had in de loop van de jaren een grote hoeveelheid foto's, documenten, voorwerpen, teksten en geluidsbanden uit de bezettingstijd bijeen gebracht. Na afloop van V25 werd een comité opgericht, dat op zoek ging naar een locatie waar de collectie van Reitsma permanent kon worden tentoongesteld.

Na een lange zoektocht vond op 27 september 1979 de opening van het Verzetsmuseum Friesland plaats. Het museum was gevestigd in de historische Kanselarij aan de Turfmarkt

in Leeuwarden. De Stichting Friesland stelde f 25.000 beschikbaar voor de aankoop van de collectie-Reitsma.

Wandmonument voor de gevallen verzetsstrijders in Friesland. De eregalerij maakt deel uit van de vaste expositie in het Verzetsmuseum Friesland.

In 1986 moest het Verzetsmuseum de Kanselarij verlaten. Het museum, dat het pand van het rijk huurde, moest het gebouw afstaan aan het met ruimtegebrek kampende kanton-gerecht. Het museum vond een onderkomen aan het Zuiderplein en bleef daar tot 1995 gevestigd.

In 1995 keerde het Verzetsmuseum terug naar de Kanselarij, die intussen door de provincie Fryslân was overgenomen. De opening van het nieuwe Verzetsmuseum werd op 15 april 1995 door Prins Willem Alexander verricht. Hiermee was ook de fusie tussen het Fries Museum en het Verzetsmuseum een feit. Het Verzetsmuseum kreeg binnen het Fries Museum een eigen plaats.

Kiezen, Toen en Nu

Het vernieuwde Verzetsmuseum gaat niet over dé Tweede Wereldoorlog. Het hoofdthema van het museum is 'Kiezen, Toen en Nu'. In zijn presentaties maakt het museum duidelijk dat iedereen elke dag voor keuzes staat. Je kunt een goede keuze maken, maar ook een foute. Niet kiezen is ook een keuze. En soms heb je niets te kiezen. Het verhaal van de Tweede Wereldoorlog wordt in het museum samengevat in vier keuzes: de keus voor verzet, vervolging, collaboratie en aanpassing.

In het Verzetsmuseum zijn drie monumenten opgenomen die herinneren aan de Tweede Wereldoorlog en de prijs die voor de vrijheid is betaald: een eregalerij met de namen van de 290 gevallen in het Friese verzet, een wand met de namen van de 616 vermoorde joden uit Friesland en een gedenksteen voor de circa duizend omgekomen Friese dwangarbeiders.

De Stichting Friesland is altijd betrokken gebleven bij het Verzetsmuseum Friesland. Die betrokkenheid manifesteerde zich onder meer in financiële bijdragen aan exposities en donaties voor de aankoop van belangrijke museale objecten. Zeer recentelijk besloot de Stichting subsidie te geven voor het onderzoek 'Bezetting en verzet in een museale context', een onderdeel van het onderzoeksprogramma 'Oorlog, erfgoed en herinnering – een dynamisch perspectief' van de Universiteit van Amsterdam.

Het bestuur van de Stichting Friesland laat zich op gezette tijden informeren over de stand van zaken aangaande de nieuwbouw van het Fries Museum op het Zaailand. Het Verzetsmuseum verhuist mee naar dit nieuwe museum, dat in 2013 geopend wordt voor het publiek.

Erkenning geeft lucht

Aukje Veldstra, maatschappelijk werkster voor Stichting Friesland

Aukje Veldstra werkt sinds 1997 als maatschappelijk werkster met verzorgden van de Stichting Friesland 1940-1945. Ze is gespecialiseerd in het maatschappelijk werk voor oorlogsgetroffenen. Een specialisatie die er niet voor niets is.

De Tweede Wereldoorlog mag ruim 65 jaar geleden beëindigd zijn, voor sommige mensen tellen die jaren niet. Zij worden nog vaak geconfronteerd met de beelden van toen, de spanningen en het verdriet van het verlies van een partner, familielid of vriend. 'Voor deze mensen kan het voeren van gesprekken verlichtend werken', zegt Aukje Veldstra.

Veldstra (57) is werkzaam bij de Stichting Maatschappelijk Werk Noordermaat in Assen, waar een aparte afdeling voor oorlogs- en geweldsgetroffenen is. Noordermaat is verantwoordelijk voor de maatschappelijke hulp aan verzorgden van de Stichting Friesland.

Veldstra voert gemiddeld drie gesprekken per dag. Ze kan worden ingeschakeld door oud-verzetsdeelnemers of nabestaanden van verzetsdeelnemers, die op grond van hun ervaringen in de Tweede Wereldoorlog een buitengewoon pensioen van de overheid ontvangen. Veldstra is er ook voor de kinderen van oorlogsgetroffenen (tweede generatie) en voor burger- en vervolgingsslachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog.

De maatschappelijk werkster uit Heerenveen luistert naar de verhalen, zet de vragen en moeilijkheden op een rij en bekijkt samen met de getroffene wat er aan de problemen gedaan kan worden. Soms is luisteren al voldoende. 'Dat er iemand naar hun verhalen luistert, wordt door getroffenen opgevat als een erkenning van hun probleem. En erkenning geeft lucht.'

Veldstra geeft geregeld praktische tips. Mensen die vaak wakker schrikken uit een nachtmerrie krijgen bijvoorbeeld het advies om in zo'n geval even uit bed te stappen en goed wakker te wor-

Aukje Veldstra: 'Over angsten en emoties sprak men niet.'

den. 'Dan is de kans kleiner dat de vervelende droom daarna verder gaat. Het klinkt simpel, maar je moet het wel even weten.'

Veldstra heeft de ervaring dat getroffen en die de Tweede Wereldoorlog zelf hebben meegemaakt, vaak langdurig over hun gevoelens hebben gezwegen. Dat is deels een generatiekwestie, maar toch ook wel typerend voor de groep. 'Als deze mensen al iets over de oorlog hebben verteld, zijn het feitelijkheden. Bijvoorbeeld de naam van een bepaalde plek waar iets ergs is gebeurd. Maar hun eigen angsten en emoties hebben ze altijd buiten het gesprek gehouden.'

Ze refereert in dit verband aan de relatie die schrijfster Jessica Durlacher had met haar vader, schrijver en kampslachtoffer Gerhard Durlacher. 'Jessica's vader sprak niet over zijn kampervaringen. "Lees mijn boeken maar", zei hij tegen zijn dochter. Ze hadden wel intensief contact over de technische kant van het schrijven. Dat was ongevaarlijk en kwam niet te dichtbij.'

Bij sommige oorlogsgetroffenen gaat het uiteindelijk toch mis, zo leert de ervaring. Na een leven van doorwerken en niet achterom kijken, krijgen ze op latere leeftijd last van het verle-

den. Veldstra: 'Oudere mensen worden vaak wat kwetsbaar. De gezondheid gaat achteruit en gedachten aan vroeger beginnen op te spelen. Dingen die jarenlang zijn weggestopt, komen opeens naar boven.'

En die kunnen ze kwijt bij de maatschappelijk werkster. Te laat voor een gesprek over traumatische oorlogservaringen is het nooit, vindt Veldstra. 'Het is altijd goed als oudere mensen door het voeren van gesprekken een rustiger levenseinde krijgen. Ik heb dat zelf meegemaakt met mijn eigen vader. Hij heeft zijn hele leven moeilijk kunnen praten over mijn grootvader, die in een concentratiekamp is omgekomen. Pas op het laatst begon mijn vader erover te vertellen. Dat was een bevrijding.'

Wegcijferen

Aukje Veldstra heeft in de loop van de jaren steeds meer te maken gekregen met kinderen van ouders die in de Tweede Wereldoorlog schokkende ervaringen hebben opgedaan. De onrust, angst en somberheid die deze ervaringen bij de ouders teweeg hebben gebracht, werken in de kinderen door. 'Een kind van angstige, verdrietige ouders heeft de neiging om die ouders te sparen en zichzelf weg te cijferen. Zo'n kind kan later moeite hebben om grenzen aan te geven en voor zichzelf op te komen', zegt Veldstra.

Volwassenen met dergelijke tweede generatie-problemen zijn geneigd zich altijd en overal aan te passen, niet op te vallen. Een houding die zij zichzelf als kind al hebben aangeleerd. 'Maar op die manier kom je niet tot ontwikkeling en bloei', meent Veldstra.

Tweede generatie-problemen manifesteren zich vaak in de vorm van relatieproblemen, bindingsangst of een andere stoornis. De link met de oorlog wordt lang niet altijd gelegd, zegt Veldstra. 'Mensen van de tweede generatie komen dan bij het algemeen maatschappelijk werk terecht, terwijl ze bij onze afdeling beter op hun plaats zouden zijn.'

Over de problemen van de tweede generatie wordt soms wat lacherig gedaan, maar dat vindt Veldstra volkomen onterecht. 'Het gaat over mensen die zijn opgegroeid in een context van onveiligheid. Ze zijn als kind tekort gedaan. Niet uit onwil of kwaadaardigheid, eerder uit onmacht of verdriet. Als je het tweede generatie-probleem niet serieus neemt, loop je kans dat het ook bij de kinderen van de kinderen doorgaat. Je moet de vicieuze cirkel doorbreken. En dat kan alleen als er gerichte aandacht voor het probleem is', aldus de maatschappelijk werkster.

Heleen Koopmans

Heleen Koopmans-Hakvoort (14 december 1954 - 21 maart 2009) was maar liefst 37 jaar lang actief voor de Stichting Friesland 1940-1945. Ze begon als achttienjarig meisje als jongste medewerker in het kantoor aan de Westersingel. In de loop van de jaren groeide ze uit tot de spil waar de Stichting om draaide. Vanaf 1992 was ze de enige medewerker op het bureau, maar dat was niet te merken.

Met grote energie en voortvarendheid deed Heleen de dingen die gedaan moesten worden. Ze regelde de administratie en boekhouding, notuleerde bestuursvergaderingen, organiseerde de contactdagen en andere uitstapjes en was vraagbaak voor iedereen die iets over de Stichting wilde weten.

Bovenal was ze een luisterend oor voor de verzorgden van de Stichting. Ze kende de dossiers achter de mensen en de mensen uit de dossiers. Het leek erop of Heleen de Stichting was.

En toen moest de Stichting plotseling verder zonder Heleen. Op 21 maart 2009 bereikte het bestuur het bericht dat Heleen Koopmans zomaar, opeens uit het leven was weggerukt. 'Haar betrokkenheid en positieve instelling zullen wij ten zeerste missen', schreef het bestuur in de rouwadvertentie.

Het 65-jarig jubileum

De Stichting Friesland 1940-1945 werd in mei 1946 opgericht en bestaat in het jaar 2011 dus 65 jaar. Dit jubileum is op 10 mei 2011 gevierd met een speciale contactdag in schouwburg De Lawei in Drachten. De jaarlijkse samenkomst van de verzorgden van de Stichting, werd op die dag aangevuld met enkele opmerkelijke jubileumactiviteiten.

Het bestuur van de Stichting Friesland greep de jubileumbijeenkomst aan om de toekomstplannen voor de Stichting te ontvouwen. De Stichting wil de komende jaren haar doelstelling verbreden en meer in de openbaarheid treden. Volgens het bestuur blijft er voldoende werk voor de Stichting over, ook als haar primaire taak, de nabestaandenzorg, over enige tijd zal zijn afgerond. Het toekomstige werk houdt uiteraard wel een relatie met de Tweede Wereldoorlog en het verzet dat toen is gepleegd. 'Die oorlog zit in onze genen', zei de huidige bestuursvoorzitter Gerik Koopmans op het jubileum.

Om haar nieuwe doelstelling goed onder de aandacht te brengen, heeft de Stichting

Friesland een eigen website laten maken: www.friesland19401945.nl.

De site werd tijdens de jubileumviering officieel 'geopend'. Op de website is onder meer informatie te vinden over de regels en voorwaarden die de Stichting hanteert bij het beoordelen van nieuwe subsidieaanvragen. Daarnaast biedt de site informatie over de historie van de Stichting, boekuitgaven en het maatschappelijk werk voor oorlogs- en geweldsgetroffenen.

Jan Terlouw

Op de jubileumviering in Drachten hield de voormalige politicus en schrijver Jan Terlouw een toespraak. Terlouw schreef meerdere jeugdboeken, waarvan *Oorlogswinter* (1972) een van de bekendste is. *Oorlogswinter* gaat over de zestienjarige Michiel die in het fictieve Noord-Veluws dorp De Vlank woont. Hij raakt in de laatste winter van de oorlog betrokken bij illegale activiteiten en moet een grote verantwoordelijkheid dragen. Het boek kreeg in 1973 de Gouden Griffel en werd later verfilmd, in 1975 als televisieserie en in 2008 als bioscoopfilm.

*Slotlied dat op 10 mei 2011 tijdens het 65-jarig jubileumfeest
van de Stichting Friesland 1940-1945 werd gezongen*

Wy wolle libje yn frede mei de wrâld
En altyd wer it goede sykje
Ús nooit deljaan ûnder wreed bewâld
Der 't minsken net mear minsken lykje.

Foar ús is no de takomst tichteby
Wy ha it aanst hjir foar it sizzen
It giet aloan om dij en mij
Frijheid is net út te lizzen.

De dei fan hjoed is it begjin foar moarn
Wêr giet foar ús de rûte lâns?
Om al wat west hat en ferstoarn
In plak te jaan mei gouden glâns.

Frede is wat we wolle, frede is ús doel
Yn ús herten sit in ryk gefoel:
Man en frou, sa ferskillend, ûngelyk
Belibje it bestean as yn it himelryk
Gjin diskriminaasje fan geloof of minsken mear
Dy wrâld fan ús: In lân fan ear!

Noait wer sa'n oarloch, soks kin net bestean
Dat is ús ôfspraak, dêr hâlde wy ús oan
It sil by ús in bytsje better gean
Minsken binne noch net bedoarn

Frede is wat we wolle, frede is ús doel
Yn ús herten sit in ryk gefoel:
Man en frou, sa ferskillend, ûngelyk
Belibje it bestean as yn i t himelryk
Gjin diskriminaasje fan geloof, of minsken mear
Dy wrâld fan ús: In lân fan ear!

De jeugd was op het jubileum ook vertegenwoordigd. De zeventienjarige scholiere Dorien Steensma droeg het gedicht *De straat* voor. Zij schreef dat gedicht op school, in het kader van 4 mei.

Op het jubileum werd ook vooruitgeblikt op de toekomst van het Verzetsmuseum Friesland. Het Verzetsmuseum verhuist in 2013, als geïntegreerd onderdeel van het Fries Museum, mee naar de nieuwe locatie op het Wilhelminaplein (Zaailand) in Leeuwarden. Hans Groeneweg, hoofd afdeling Verzetsmuseum Friesland, liet alvast weten dat in het nieuwe museum nog nadrukkelijker dan nu de provinciale oorlogsgeschiedenis voorop staat. Om onderscheidend te zijn in het museale veld komt het accent te liggen op kenmerkende aspecten van de jaren 1940-1945 in de provincie.

Rode lijn in de tentoonstelling vormen de verhalen van mensen die de oorlog in Friesland meemaakten. Samen met de bijzondere authentieke objecten uit de oorlogsjaren wordt de bezoeker meegenomen naar de tijd van toen. De inzet van de nieuwste museale presentatievormen moet er voor zorgen dat ook jongere generaties bij het verhaal van oorlog en bezetting betrokken blijven.

Toneelstuk

Het jubileumprogramma werd afgesloten met de opvoering van een speciaal voor deze gelegenheid geschreven toneelstuk. Het toneelstuk werd geschreven door acteur Freark Smink, die zelf de rol van verteller op zich nam. De regie van het stuk was in handen van dramaturg Gooitsen Eenling.

Het toneelstuk draaide om de vraag of de jongeren van tegenwoordig nog wel iets afweten van de Tweede Wereldoorlog en de offers die destijds voor de vrijheid zijn gebracht. De verteller is daar somber over, maar dat is onterecht, zo leert het stuk. Jongeren van nu (in het stuk gespeeld door middelbare scholieren) zijn wel degelijk geïnteresseerd in de bezettingstijd en koppelen die belangstelling aan meer algemene opvattingen over vrijheid en menselijke gelijkwaardigheid. Zo blijft de Tweede Wereldoorlog actueel en relevant.

Leden Stichtingsraad Stichting Friesland 1940-1945

Oprichters: S. Schootstra
Y. Eekhoff
A. Tammes

L. Bosch
F. van der Meer

later toegetreden G. van der Werf
H. Nijhuis
E.R. Zweep
A. Bakker
S. Postuma
J. Spiekhout
J. Douma
H. Alzerda
J. Baarda
W.G. de Jong
D. Glastra van Loon-Bruinsma

A.A. Lycklama à Nijeholt
T. Postma-Friso
J.L. Lont
B. van Haersma Buma
D. Rijpkema
P.M. Wijbenga
G.L. van der Goot-Bangma
F. Dam
G. Koopmans
T. Vlietstra-Postma

Het huidige bestuur van de Stichting Friesland 1940-1945

P.M. Wijbenga
penningmeester

G.L. van der
Goot-Bangma
lid

F. Dam
secretaris

G. Koopmans
voorzitter

T. Vlietstra-Postma
lid

Uit de schaduw

De groep verzorgden waar de Stichting Friesland 1940-1945 voor werkt, is de afgelopen jaren steeds kleiner geworden. De mensen worden ouder en vallen geleidelijk weg. Het is een natuurlijke gang van zaken, die uiteraard wel tot nadenken stemt.

In het jaar 2000 had de Stichting nog 132 verzorgden. Vijf jaar later was dat aantal teruggelopen naar 89. Bij het ingaan van het jubileumjaar 2011 had de Stichting nog 57 verzorgden.

De leeftijdsopbouw van de overgebleven groep verzorgden spreekt ook boekdelen. Van de 57 verzorgden die in 2011 door de Stichting worden geholpen, zijn er 32 ouder dan tachtig jaar. Dertien verzorgden zijn zelfs al boven de negentig. Die cijfers kunnen maar tot één conclusie leiden: er komt een moment dat de doelgroep van de Stichting er niet meer is.

Dat besef leeft al enige tijd bij het Stichtingsbestuur. In 2006 werd de eerste aanzet gegeven voor een discussie over de toekomst van de Stichting. Die discussie heeft een aantal jaren

geduurd en mondde in augustus 2010 uit in het besluit 'om de Stichting te zijner tijd niet op te heffen, maar door te gaan en de doelstelling breder te maken'.

'Deze gewijzigde en aangepaste doelstelling', zo voegde het bestuur hier aan toe, 'moet wel overeen komen met de naamstelling en het levendig houden van de geest van het verzet.'

Het Stichtingsbestuur kwam tot dit besluit, omdat er in de Nederlandse samenleving nog voldoende of zelfs een groeiende aandacht is voor de Tweede Wereldoorlog. Die aandacht wil de Stichting graag vasthouden en zo mogelijk stimuleren.

De mogelijkheden om dat te doen zijn er. De Stichting heeft nog steeds een substantieel vermogen tot haar beschikking. Als straks de primaire doelstelling van de Stichting – het financieel steunen van de nagelaten betrekkingen van verzetsdeelnemers – overbodig is geworden, moet dat geld zinvol worden besteed. Niet in één keer, maar gedurende een langere

periode. Zo'n constructie voorkomt teleurstellingen achteraf ('hadden we toch niet beter') en doet recht aan de belofte die de verzetsstrijders elkaar in bezettingstijd hebben gedaan. Die belofte was er ook een voor de lange termijn, voor mensen met een lange adem.

'De Stichting Friesland wil het verleden recht in de ogen kunnen blijven kijken', zegt Gerik Koopmans, de huidige voorzitter. 'De activiteiten die we in de toekomst gaan ontplooiën moeten de geest van het verleden ademen. We moeten niet opeens van kleur verschieten, omdat de primaire doelstelling is afgerond. De Stichting is nu eenmaal gerelateerd aan de Tweede Wereldoorlog en het verzet. Bij alles wat we doen of gaan doen, moet die relatie zichtbaar zijn.'

Rol

De Stichting Friesland wil zich de komende jaren meer en meer gaan toeleggen op het financieren van toepasselijke of waardevolle projecten en initiatieven. Voor een deel zal het gaan om uitingen die de Stichting de afgelopen jaren ook al geregeld financieel steunde, zoals boekuitgaven, tentoonstellingen, films en

Het verzetsmonument in de Prinsentuin in Leeuwarden. De ene man geeft uitdrukking aan de verslagenheid. De andere man beeldt het opkomende verzet tegen de onderdrukking uit.

documentaires. Maar daar zal het vermoedelijk niet bij blijven. De Stichting ziet voor zichzelf ook een rol weggelegd op terreinen die tot nu toe vooral onder verantwoordelijkheid van de Vereniging Friesland 1940-1945 vielen: het onderwijs, herdenkingen, naamgeving.

Daarnaast is het denkbaar dat de Stichting Friesland in de toekomst het initiatief neemt voor het organiseren van bijvoorbeeld een beeldende kunst- of poëziewedstrijd. Of beurzen toekent aan mensen die onderzoek doen naar onderwerpen die de Stichting belangrijk vindt. Of subsidies geeft aan mensen die de Stichting nu nog niet weten te vinden.

Om de bredere doelstelling onder de aandacht te brengen, zal de Stichting zich actiever gaan opstellen, zichtbaarder worden. Via internet, de media of anderszins. Koopmans: 'Daarmee maakt de Stichting een ommezwaai. De rol van de Stichting is immers van oudsher passief. De Stichting opereerde in de schaduw van de Vereniging Friesland 1940-1945. Die trad naar buiten, de Stichting voerde uit.'

Dat gaat nu veranderen. De Vereniging bestaat niet meer en de Stichting zoekt de openbaarheid. Zij treedt uit de schaduw, op weg naar de toekomst.

